

Vukitsevits Éva:

Leonyid Andrejev "Júdás" című
novellájának elemzése

"...miként az időnek nincs vége, nem lesz az áruló Júdásról s az ő rettentő haláláról szóló elbeszélésnek sem. Mind a jók, mind a gonoszok egyenlőképpen fogják gyalázatos emlékét átkozni, és minden nép szemében, akárhány van, volt és lesz a földön, magányosan áll borzalmas végzetével Iskarioth Júdás, az áruló".

Valóban kevés olyan alakja van az egyetemes kultúrának, akit oly sokszor ábrázoltak volna a különféle művészeti ágak, mint Júdást. Hosszú időn keresztül ő volt az egyértelműen negatív hős, a rossz megtestesítője. Majd alakja egyre árnyaltabbá vált, Megközelítették úgy, mint racionális gondolkodót, magányos forradalmárt, a Jézus - Júdás közötti harc nemegyszer ez utóbbi javára dőlt el.

Leonyid Andrejev tehát igen gyakori irodalmi témához nyúlt. Hogyan sikerül neki mégis új motívumokkal gazdagítani Júdás-képünket, milyen az ő Júdás-alakja, és rajta keresztül milyen mélyebb filozófiai problémákat érint?

Júdás külseje csúnya, visszataszító: "rútabb Judea minden lakosánál, vöröshajú, csúnya zsidó"; "Kurta vörös haja nem tudta eltakarni koponyája különös, szokatlan formáját: mintha két kardvágás hátulról kettéhasított volna, s azután újra összeenyvezték volna..."; "Júdás arca is mintha két részre szakadt volna: egyik oldala fekete, élesen kémlelő szemével eleven volt, mozgékony, és mindig kész arra, hogy megszámlálhatatlan ferde ráncba hulljon szét. Ellenben a másik oldalon nem volt ránc, élettelenül síma, lapos volt, mintha megmeredt volna..."

Nemcsak külsejében, hanem minden cselekedetében meg-

figyelhető kettőssége: "Lágy, szelíd, nevetséges szavakat suttogott és csikorgatta a fogát"; "...némán, komolyan állott Iskarioth, de belsejében nyögött, égett, üvöltött minden, a tűznek ezerféle hangján"; "Míg átengedte magát a messzi, álomszerű szavak gyöngéd dallamának, vasujjakkal ragadta meg egész lelkét, és kezdett végtelen mélységben valami óriásit építeni".

Cselekedeteinek abszolút pozitív vagy negatív voltát nehezen tudjuk megítélni. Hazudik, de ezzel megmenti Jézus életét. Lop, de a pénzt egy szerencsétlen nőnek adja, kardot szerez társainak, de úgy, hogy azt katonáktól lopja. Elárulja, egyben próbálja megmenteni Krisztust. "Júdás folyton hazudott, de ezt is megszokták, mert a hazugságot nem követte rossz cselekedet".

Nem lehet, hogy ez a kettősség ok nélkül üljön ki Júdás arcára és játsszon szerepet minden cselekedetében. Fől kell tárnunk Júdás belső valóját, ott kell megkeresnünk azokat az összefüggéseket, amelyek ezt a kettőszakítottságot előidézik!

A keresztény gondolkodás az ember számára kiválasztott helyet biztosított az egész világban. A 19-20. század fordulóján a tudományok egyre gyorsabb ütemben fejlődnek, és megmutatják /például Darwin fajelmélete vagy az öröklés-tan/, hogy az ember semmivel sem magasabb rendű a többi élőlélynél, csak egyetlen kis pont a világban.

A hatalmas új ismeretanyag, valamint a még fől nem fedezett, de potenciálisan létező erők nagyrészt magabiztossá, másrészt bizonytalanná tesznek. Az individuum rájön, hogy nem képes eligazodni a világban, rajta kívül álló, személytelen erők hatnak ott, egyre jobban elidegenedik tőle: válságba kerül. Azonban vágyik arra, hogy az őt körülvevő, vele egyenrangú élő és élettelen dolgok tömegéből valahogy kiemelkedjen. Ezt csak úgy érheti el, ha el-

fogadja a személytelen világot, amelyben minden élő és élettelenet tárgyiasít, és ezekhez mint tárgyakhoz az intellektuális megismerés segítségével közeledik. Csupán leírni, megfigyelni és megismerni akar. A megértésről, amely csak az egymással személyes viszonyban lévő dolgok között jöhet létre, eleve lemond. Nem veszi figyelembe a cselekedetek személyes mozgatórugóit, eltekint a humán problémák megoldásától. Az abszolút igazság helyett megelégszik a részigazságok feltárásával.

Júdás egyik arca ezt a fajta személytelen megismerő intellektust tükrözi. Mindent tudni akar, mindenre kíváncsi: "Júdás céltalanul kalandozik mindenféle népséggel, sőt azt mondják, eljutott egy nagy tengerig..." Mindenre figyel, mindent hallani akar: "Egyetlen érzés töltötte be a lelkét: egy mindent legyőző, izzó kíváncsiság. Csak az az egyetlen leírhatatlan vágya volt, hogy mindent lásson, mindent halljon. Éles fűrge tekintete egy pillanatra sem nyugodott". Mindenbe belekapaszkodik, igazán azonban semmit sem tud és nem is akar megérteni. Péter poliphoz hasonlítja: "Egyik-másik tanítványnak... eszébe jutottak /a polip/ hatalmas szemei, tucatszám kinyújtott mohó karjai, színlelt nyugalma. Arra gondoltak, ahogy megfodta, átkarolta, szétnyomta, kiszívta áldozatát, anélkül, hogy hatalmas pillái csak egyszer is megrándultak volna".

A megismerés lehet racionális vagy empirikus, érzéki. Júdás is e kétfajta módon igyekszik a körülötte lévő valóságot megismerni: "Hamarosan meglassította lépteit és nyugodtan ment tovább, mert eszébe jutott, hogy a nagy tömeg mindig lassan halad, s ő egymaga biztosan utolérheti". Majd másutt így szól Tamáshoz: "Tamás! Szereted te a sárga libanoni rőzsát, melynek arca és szeme barna, mint a zergének?... Azt sem tudod, hogy a kaktusznak, amely tegnap elszakította az új ruhádat, csak egy piros virága és

egy szeme van?"

Az ő élettere a gyakorlat: "Jézus rábízta a pénzeszacskót, s ezzel ráhárult minden gazdasági gond. Ő vásárolt meg mindent, amire szükség volt, alamizsnát osztott, vándorlás közben ő keresett pihenőhelyet vagy éjjeli szállást. Mindezt nagy ügyességgel végezte. "Júdás, a személytelen intellektus tudja, hogy a világ úgy van berendezve, hogy abban a gyakorlat, a számítás érvényesül. Akik ezt elfogadják, boldogulnak, akik a gyakorlatot elvetik vagy nem számolnak vele, a tárgyiasult világban alulmaradnak: "Meg tudják-e a jámbor emberek különböztetni a hamis pénzt az igazítól? Ahhoz csak a gonoszok értenek" – mondja.

Júdásnak azonban van egy másik énje is, amely szeretettel van teli. Határtalan gyengédséggel ragaszkodik Krisztushoz, és vágyik annak viszontszeretetére. "...oda-rohant Jézushoz és gyöngéden megcsókolta hideg arcát. Oly szelíd, oly gyöngéd volt ez a csók, annyi gyötrelmes szeretet és oly fájdalom áradt belőle, hogy Jézus, ha szárán ringatódzó virág, alig rezdül meg erre a csókra, s a tiszta szirmokból egy csepp harmat sem hull le".

Júdás szeretete személytelen, egzisztenciális szeretet. Ragaszkodik Jézushoz. Mint élőlényhez, mint testhez viszonyul hozzá, nem pedig mint lélekhez. Az effajta szeretetnek szüksége van a tárgyi megnyilvánulásra. Mindent ki akar fejezni és várja is a visszajelzést: "Végtelen megérzéssel és éleslátással találta el Jézusnak legkisebb kimondatlan kívánságát is". Gyakorlati gondolkodására jellemzően Júdás a szeretetet is tárgyakkal mérhetőnek tekinti: "János hozott neki egy gyíkot, de én egy mérgeeskígyót hoztam volna. Péter köveket hajigált, de én hegyeket hordtam volna el érte".

Júdásnak e két énje – az intellektuálisan megismerő és az egzisztenciálisan szerető –, melyek nem mások, mint

a személytelen lét két szférájának, a gyakorlatinak és az érzelminek a megnyilvánulásai – állandóan együtt jelenik meg. Igy cselekedetei is mindig kettősek. A jó cél érdekében gyakran piszkos, gyakorlati eszközökhöz folyamodik. Hazugsággal menti meg Jézust, és tettét igazolja is maga előtt: "Azt adtam nekik, amit kívántak, ők pedig azt adták cserébe, ami nekem kellett. Jézus halála nem lett volna nagyobb hazugság?"

Júdás, a kettős énű, a meghasonlott bekerül egy számára egészen más környezetbe: Jézushoz és tanítványaihoz. Idegensége abban is kifejeződik, hogy míg a többi tanítvány a fákkal, ligetekkel teli Galileából jött, ő a köves Iskariothból származik. Júdás magányos intellektus, senkihez sem tartozik. Ezzel szemben az apostolok érzik a világhoz és egymáshoz való tartozásukat. Már a tanítványokhoz való csatlakozáskor megmutatkoznak a várható konfliktus jelei: "Ilyen koponya mögött nem lakhatik csend és egyetértés. Ilyen koponya mögül mindig olyasmi tör elő, mint véres és megsemmisítő csaták lármája"; "Egyik-másik tanítvány bizonyosra vette: abban a kívánságban, hogy Krisztushoz közeledjék, rejtőzik valami titkos szándék, valami gonosz és alattomos terv".

Krisztus és Júdás ellentéte nyilvánvaló: "Az isteni szépség és riasztó rútság, a szelíd tekintetű ember, s a nagy, mozdulatlan, zavaros és mohó szemű polip szomszéd-sága megoldhatatlan rejtélyként nehezedett Tamás elméjére". Krisztus azonban: "...magához vonta és oldala mellett, tulajdon oldala mellett jelölt ki helyet számára".

Júdásnak természetes, hogy Jézus oldalán ülhet, mivel egyenrangúnak tekinti magát vele: "Mi ketten egymás karján térünk vissza a földre, mint két testvér" – mondja egyhelyütt. Krisztusban az abszolút jó megtestesítőjét, magában pedig ennek ellentétét és éppen ezért egyenrangú párját,

az abszolút rosszat akarja látni. Azonban hiába Júdás minden "igyekezete". Kettős énjéből kifolyólag nem tud az abszolút rossz megtestesítője lenni, Jézus ellenpólusává válni.

Jézus befogadja, és mindvégig maga mellett tartja Júdást. Kezdetben tanítani akarja, a személyes hitet, a meggyőződést szeretné beléültetni. Később rájön, hogy Júdás különbözik a többi apostoltól, hogy meghasonlott énfű. Ekkor másképp kezd közelíteni hozzá: rá akarja döbbsenteni másságára. E magatartásváltozásban Júdás – hibásan – azt látja, hogy Jézus elfordult tőle. Nem fogja föl Krisztus iránta érzett szeretetét: "Mindenki számára gyöngéd, szép virág volt, fenségesen illatozó libanoni rózsa, csak Júdás felé nem fordított egyebet tüskéinél".

Miért nem beszél Júdásnak Jézus? Mi az, ami nem teszi lehetővé a kettejük közti kapcsolatot? Erre a kérdésre választ kaphatunk a 18. századi német misztikus teológus, Eckhart mester egyik prédikációjából. Ebben az írásban az Újszövetségnek a kufárok templomból való kikergetéséről szóló részét magyarázza. A templom Isten háza, az emberek lelkét jelképezi. Isten oda csak akkor fog belépni, ha az megtisztul minden fölöslegestől, ha a lelket semmi sem vonja el az Istennel való találkozástól. A kufárok azokat az embereket jelölik, akik szeretetükért, jó cselekedeteikért várnak valamit cserébe Istentől: kufárkodnak. Nem tudják, hogy mindaz, amijük van, egyedül Istené, és mint ahogy Isten szeretete is feltétele, az ő szeretetüknek is olyanoknak kell lennie. Menteknek minden hasznosságtól, gyakortlattól, a személytelen, intellektuális megismeréstől.

Krisztus a galambokat áruló embereket nem űzte ki, mégcsak nem is feddte meg őket nagyon, hanem igen jószágonosan ennyit mondott: "Vigyétek ezeket innen!" Mintha csak azt akarta volna mondani: ártani ugyan nem árt, de a szín-

tiszta igazság elé mégis akadályt gördített. A galambokat áldozatként akarták bemutatni, bizonyítva Isten iránti szeretetüket. Ennek a fajta szeretetnek azonban nincs szüksége semmiféle tárgyi megnyilvánulásra. A személytelen, egzisztenciális szeretet a testi szférához tartozik. Ott van létjogosultsága, ám a lélekben, amely a szellemi szeretetre vágyik, csak akadályt jelent, nincs rá szükség. "Ha valaki más akar beszélni a templomban, mint egyedül Jézus, akkor Jézus hallgat, mintha nem volna otthon, s nincs is otthon a lélekben, mert annak idegen vendégei vannak, s a lélek azokkal társalog. Ha azonban Jézus akar szólni a lélekhez, akkor a léleknek egyedül kell lennie, s neki magának hallgatnia kell, ha Jézust akarja hallgatni".[†]

Júdás azért nem tud Jézushoz közel kerülni, mert lelke nem tiszta a személytelen, intellektuális megismeréstől, illetve a gyakorlati szférában való cselekvéstől és a szintén személytelen, egzisztenciális szeretettől. Sőt, a személytelen lét két oldala elválaszthatatlanul összekeveredik benne.

A tanítványok mindegyikének van valamilyen sajátosság, egyéni tulajdonsága /jó is, rossz is/, amely Júdás szemében felnagyítódik. Kezdetben Jánoshoz, a legkedvesebb tanítványhoz vonzódik. Szereti benne a szépséget, a fiatalságot. Így szól hozzá: "Péter minden angyalt megfog szalasztani az ordításával. Egy kicsit vén már, te pedig fiatal vagy. Ő kissé nehézkes, neked könnyű a lábaid". Valóban nem áll közel Júdáshoz a hangoskodó, heveskedő Péter. "Ha Péter mondott valamit, olyan szilárdul hangzottak a szavai, mintha kalapáccsal verte volna. Ha pedig mozgott vagy tett valamit, olyan zajt ütött vele, hogy messze elhallatszott..." Júdás Tamáshoz kerül a legközelebb. Nem véletlenül, hiszen Tamástól nem ide-

gen a személytelen, racionális gondolkodásmód, és ez a fajta szemlélet nagymértékben meghatározza Júdást is. Tamás így szól Júdáshoz: "Te csak két kardot hoztál. Ha harcolni fogunk a római katonákkal, valamennyiünket lekaszabolnak". Az írói jellemzésben is tárgyilagos gondolkodásmódja kapja a fő hangsúlyt: "Tamás nem értett semmi tréfát, semmi hazugságot, tettét: mindig végére járt a dolognak, kereste azt, ami határozott". Míg Júdás racionalizmusához érzelmek, szenvedélyek is kapcsolódnak, Tamás ez irányban teljesen zárt, hideg, józan. Júdás kérdésére így válaszol: "A rózsát? Igen, szeretem az illatát. De sohasem hallottam, hogy a rózsának arca és szeme van, mint a zergének"; "Semmit sem tudott ez a Tamás, pedig minden iránt érdeklődött s áttetsző és világos szemmel nézett a világba" – állapítja meg Andrejev.

Jóllehet az apostolok mindegyike külön karakter, mégis több köztük a közös vonás, mint az eltérő: "A meszeségben tarka tömeggé folytak össze a vándorok. Nem lehetett többé megkülönböztetni, hogy a kis alakok közül melyik Jézus". Mindannyian közelebb állnak a Jézus által hirdetett lelkeséghez, mint az evilági, a testi szférához: "Éberén pihent a fáradt kert, és a tanítványok folyvást valamiféle kimondhatatlanul fenséges, nagy dologra gondoltak".

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy tőlük teljesen távol áll a gyakorlat. Nem élnek a világtól elzárva, nem is vonulnak ki onnan. "Péter és János közömbös, szinte értelmetlen szavakat váltottak. Arról beszéltek, milyen hideg lesz az éjszaka és milyen drága a hús Jeruzsálemben..." A külvilággal való kapcsolatukat bizonyítja az is, hogy jóllehet Jézus iránti szeretetük főleg szellemi, nem áll távol tőlük a Júdás-féle egzisztenciális szeretet sem.

Vonzódásuknak időnként látható jelét adják. Nemegetszer ajándékokat hoznak Jézusnak, simogatják, beszélnek hozzá". A tanítványok vidám beszéddel, mulattató tréfákkal szórakoztatták /Jézust/... Egyik... ehető gyökerek után kutatott és odavitte Jézusnak, amit talált..."

A tanítványok nem nőttek még fel Jézushoz. Vannak hibáik: gyakran hevesek, hamar alkotnak maguknak véleményyt. De elegendő Krisztus egyetlen pillantása ahhoz, hogy Péter eleressze Júdás gallérját, eldobja kardját, hogy mindannyian egymás után megcsókolják Júdást és megbocsássanak neki. Lehet, hogy kezdetben ellenkeznek, mérlegelnek /ez főként Tamásra jellemző/, végül azonban feltétel nélkül követik Jézust. Júdás mondja Tamásnak: "Azért gondolkodtál annyit, hogy aztán az Ő szavát ismételd?" És a válasz: "Hiszen Ő a mi mesterünk, hogyan ismételnénk az Ő szavait?"

De miért feltétlen hívei Krisztusnak? Azért, mert értik tanítását, tudják, hogy amit Ő mond, az igaz. A megértés, amely nem más, mint a szellemi szeretet, csak személyes viszonyban lévőek között jöhet létre. Az apostolok ilyenfajta szeretetet táplálnak Jézus iránt, ezért értik őt.

A tanítványok legjellemzőbb tulajdonságai a légieség, a könnyedség, a csengő szó. Ezek a jegyek fejezik ki Jézushoz való tartozásukat, Jézus megértését. "A holdfényben úgy tetszett, hogy minden alak könnyedén, nyugodtan mozog, nem is lép, csak siklik tulajdon fekete árnyéka előtt".

Júdás, aki érzelmileg ragaszkodik Krisztushoz, egyik énjével – az egzisztenciálisan szeretővel – vágyik erre a könnyedségre, szeretne közel kerülni Jézushoz. "Miért vagy olyan hallgatag, János? – kérdezi. A te szavaid olyanok, mint aranyalmák átlátszó, ezüst csészékben. Ajándékozz egyet Júdásnak!"

Vágyik a könnyedségre, de nem sikerül elérnie: "Júdás odament hozzá úgy, ahogy minden emberfia szokott járni, de úgy tetszett neki, hogy a földön csúszik, mint a megvert kutya". A gondolatok és a kövek egymásra vonatkoztatása az elbeszélés gyakori motívuma. A nehéz kövek, sziklák úgy jelennek meg, mint Júdás tárgyiasult gondolatai: "Kövek gyanánt feküdték meg a gondolatok a koponyáját, hozzájuk volt láncolva a szabadulás minden reménye nélkül"; "A nehéz kő hamar, tompa ütődéssel esett a földre, egy pillanatig mintha gondolkodott volna".

A nehézkesség oka másik énje, az intellektuális én, amely pontos, elemző megismerésre törekszik, megértésre azonban nem. Júdás tehát intellektuális megismerő énjével eleve lemond a megismerésről, Jézus követéséről. Másik énjével viszont – az egzisztenciális szeretővel – közelítene Krisztushoz. De csak úgy, mint testhez, nem pedig azért, hogy megértse. Az életvággyal teli, teljes mértékben az evilágihoz kötődő Júdásban föl sem merül a megértésnek, a szellemi szeretetnek, vagyis a hitnek a szükségessége. Ez az oka annak, hogy Júdáshoz nem beszél, neki nem nyílik meg Krisztus, az apostoloknak viszont – akikben megvan a szellemi szeretet, és lelkük teljes egészében nyitva áll Jézus számára – igen.

A köhajítóversenyen Péter így szól Jézushoz: "Uram, nem akarom, hogy Júdás erősebb legyen, mint én! Segíts fölemelnem ezt a követ, hogy lehajítsam!"; "És ki fog Iskariotnak segíteni?" – feleli Jézus. Az apostolok, akik egyek Krisztussal, számíthatnak az ő támogatására, Jézus segíti őket hibáik leküzdésében. A krisztusi tanítást nem értő Júdás azonban csak önmagában bízhat.

Júdás érzi, hogy kettős énnel rendelkezik, és mint ilyen, igyekszik "hibáját" eltitkolni. Ennek legszembetűnőbb módja az, ahogy gondolatait palástolja. Kezdetben sokat beszél, legmélyebb érzései azonban mindenki előtt

rejtve maradnak. A védtelen ember védekezése ez. "Köhög-
ni kezdett: hátha valaki ébren van még, hallgatózik és
kikémleli, hogy min is gondolkodik Júdás"; "A feje mélyén,
szemnek elérhetetlenül elrejtve bújkál valami láthatat-
lan, sűrű és csalékony takaró mögött". A hangos beszéden
kívül egyéb eszközökkel is próbál magáról más képet fes-
teni: "Erős, izmos is volt Júdás, bár nem tudni miért,
gyöngye és beteges külsőt próbált magára erőltetni"; "Gör-
be orrú, felemás, ragadozó állat-szerű arcának szelíd
kifejezést próbált adni".

Az elbeszélésben Júdás szájából többször fölhangzik
egy kérdés: "Ki csalja meg Júdást?" És a válasz mindig
az, hogy őt mindenki megcsalja. Mi lehet az oka sértődött-
ségének, kiábrándultságának?

Az emberek cselekedeteit a gyakorlat és/vagy az an-
nál magasabb szintű érzelmek, illetve a szeretet hatá-
rozzák meg. Júdásban is együtt található meg e két szfé-
ra. Ha az egyik módon fordulnak hozzá, egyik énje, ha a
másik módon közelítenek hozzá, másik énje lázad fel. A
kincstartó, aki lelkiismerete ellenére ellopja a rábízott
kincset, mintegy a gyakorlatiasságnak engedelmeskedve,
sérti Júdásnak azt az énjét, amely az egzisztenciális
szeretettel van teli. Majd a kincstartó, hallgatva lel-
kiismeretére, visszaadja a pénzt. Ekkor Júdás újra meg-
csalatra érzi magát, hiszen gyakorlati énje szenved csor-
bát. A külvilágtól vagy tisztán a szeretet, vagy tisztán
a gyakorlat megnyilvánulását várja. Nem ismeri föl, hogy
az emberek többségét – akárcsak őt is – e két szféra
együtt mozgatja. Kettősénűsége tehát nem valamiféle spe-
cifikus, hanem nagyon is a tömegemberre jellemző vonás.

Nemcsak a külvilágot, hanem saját magát sem képes
kiismerni: "Ki csalta meg Júdást? Ti, vagy Júdás maga-
magát?"; "Ne engedd, hogy a szíved hazudjék, hogy a sze-
med megcsaljon!" – fogalmazódik meg a saját belső vilá-

gában való rendteremtési szándék. Szeretné valamiképpen elkülöníteni egymástól két énjét, vagy az egyiket dominánssá tenni. Nem ismeri föl a belső káosz harmóniává alakítására képtelen kisémbert mivoltát. E tudás hiányából kifolyólag igyekszik egyik, illetve másik énjét előtérbe helyezni.

Kezdetben mintha tudatosan gyakorlati énjének adna szabad utat: hazudik, hangoskodik, lop, az emberekről rossz véleménnyel van. "Júdás elbeszéléseiből azt lehetne volna az ember, hogy mindenkit ismer a világon, s mindenki, akit ismer, követett el életében valami rossz tettet, sőt gazságot". Később hallgataggá válik, lesi Jézus minden kívánságát, úgy tűnik, szeretetét próbálná előtérbe helyezni: "Nekem is van feleségem messze innét. Hogy szeretném most viszontlátni: talán ő sem rossz. Talán mégis derék asszony". Azonban hiába minden. Cselekedetei sohasem nyilvánulnak meg tiszta formában, a másik én mindig eltorzítja őket.

Júdásnak önmagával és a külvilággal szembeni harca a legkiélezettebb módon az árulásban mutatkozik meg. A mű egyik legfontosabb kérdése, hogy mi indokolja Júdásnak ezt a tettet. A hőst, a megismerésre törekvő intellektust kétségek gyötrik. Nem tudja eldönteni, hogy a világban a szeretet vagy a gyakorlat érvényesül-e, valamint, hogy két énje közül melyik játssza a főszerepet. Árulása így a külvilág és önmaga kipróbálásának, valamiféle kísérletnek tűnik. Ez a motiváció azonban Júdásnak csak az egyik énjéből, tárgyiasító, gyakorlatias énjéből ered. Azonban van egy másik arca is, az, amelyik az egzisztenciális szeretetet képviseli. Bármilyen furcsa is, Júdást szeretete is arra ösztönzi, hogy elárulja Krisztust. Ugyanis ezzel a fajta szeretetével nem talál utat feléje: szüksége lenne a visszajelzésre, ám a Jézus által

képviselt szeretet nem kézzelfogható jeleit képtelen fel-fogni. Azzal, hogy Jézust közelebb hozná az ő személytelen világához, a gyakorlathoz, saját szeretetének keresne utat hozzá.

Júdást tehát mindkét énje szükségszerűen az árulás felé vezeti. E tett elkerülhetetlenségét többször hangsúlyozza Andrejev: "Az idő telt-múlt, hidegen, közömbösen és könyörtelen kényszerűséggel közeledett az árulás napja". Ennek ellenére Júdás nem biztos magában. Tétovázik, segítséget várna döntésében: "Hallgatsz, Uram! Parancsold, hogy menjek! Hallgatás. Engedd, hogy maradjak. Nem teheted? Nem szabad? Vagy nem akarod?"; "Válts meg engem! Vedd le rólam ezt a terhet, erősebben nehezedik rám, mint egy hegy..." Magára maradása az elárult Jézuséhoz hasonlítható, akinek egyedül kellett legyűrnie halálfélelmét, kétségeit és kiállni a kiválasztott magányosságát. "...egyedül ők maradtak e tömeg közepette, mindhalálíg elválaszthatatlanul, közös szenvedésükkel különös módon összekötve... A fájdalomnak egy kelyhéből ittak mind a ketten, mint két testvér, az elárult és az áruló..."

Júdás cselekvésre ösztönzi az apostolokat és Jézust, azt kívánja, hogy a gyakorlat befolyásolja tetteiket: "Meg kell oltalmaznunk Jézust! Helyt kell állnunk Jézusért, ha út az óra". Jóllehet a személytelen gyakorlati szféra nem teljesen idegen a tanítványoktól, mégsem fogadják azt el. Szeretetüket gyakorlati eszközökkel nem hajlandók kifejezni. "Harcosok vagyunk-e mi, hogy kardot kössünk a derekunkra? És Jézus vajon nem próféta, hanem hadvezér?" Igaz ugyan, hogy a lobbanékony Péter kardot ránt, azonban Jézus egyetlen szavára eldobja azt. "/Júdás/ végignézte megzavarodott soraikat, észrevette habzásukat, látta elsápadásukat... Halálos fájdalom lángolt fel szívében". Fájdalma egyrészt abból táplálkozhat, hogy

a tanítványok nem cselekednek, nem fejezik ki Jézus iránti szeretetüket az általa elképzelt módon, másrészt, hogy Krisztus, a szeretett lény elpusztulhat.

Jézus cselekedeteit sem a gyakorlat irányítja: "Nem kiáltott, nem ellenkezett, úgy tetszett, mintha nem volna élő ember, hanem lágú, csont és vér nélkül való báb".

Júdás reméli, hogy "Jézus kilép mint hős, mint az igazság ura, mint Isten". Hogy mindez nem valósul meg, annak okát a Jézus, illetve a Júdás által képviselt két fajta igazságban kell keresnünk. Júdás számára az igazság egyenlő a törvényszerűséggel. Nemcsak a tárgyakban keresi a törvényeket, vagyis az igazságot /gondoljunk csak a kőhajítóversenyre, a gravitáció hatására lefelé eső kövekre/, hanem az emberek viselkedésében is /számtartó esete/. Csak azt ismeri el igazságnak, ami kézzelfogható, bizonyítható. A Jézus által hirdetett eszmék igazáról csak akkor lenne meggyőzve, ha azok törvényszerűen uralkodóvá válnának, vagyis Jézus igazsága hatalommal párosulna. Ezzel szemben Jézus egy magasabb rendű igazságot, az Igazságot képviseli, amely mentes minden törvényszerűségtől, nem szorul magyarázatra, bizonyításra.

És vajon a külvilágban a szeretet vagy pedig a gyakorlati oldal az uralkodó? A Jeruzsálembé való bevonuláskor úgy tűnik, hogy az előbbi győzedelmeskedik: "A nép ruháit teregette az útra és lelkes kiáltásokkal köszöntötte. Hatalmas volt az ujjongás, a szeretet feltartóztathatatlanul tört az ég felé". Később azonban az emberek ellenségesek lesznek Jézushoz és a tanítványokhoz: "A hívők szétszóródtak. A járókelők arca titokzatossá vált. Az örömujjongás elmúlt. Minden résen, hasadékon fenyegető veszedelemről szóló hírek csusszantak be".

Az apostolok elhagyják a félelmet keltő várost. Jóllehet nem menekülnek Jeruzsálemből, időnként vissza is tekintenek a városra, mintegy a gyakorlati szféra, a sze-

mélytelenség megtestesítőjére, azonban nem kétséges, hogy a gyakorlattól távolabb, a hegyekben nagyobb biztonságban érzik magukat.

Júdás a néptől Jézus megértését, a szeretet megnyilvánulását reméli: "Mindjárt felkiáltanak: mienk ez az ember, Jézus ez, mit cselekedtek. És valamennyien... megértik, hogy ez a legnemesebb ember a világon..." A tömeg azonban nem érti meg Krisztust, a benne megtestesülő szeretetet. A külvilágban a szellemivel szemben a gyakorlati szféra, a szeretettel szemben a gyűlölet győzedelmeskedik.

Az apostolok elhatárolják magukat a gyakorlati lépésektől, a főpapok éppen ellenkezőleg, a tárgyiasult gondolkodás megtestesítői. Júdásban e két szféra oly anynyira összefonódik, hogy sokszor igen nehéz meghatározni, melyik is motiválja a kettő közül cselekedeteit. Leginkább az áruláskor és Jézus szenvedései során figyelhető ez meg. Gyakorlati énjé kerül előtérbe, amikor a szeretetet pénzre váltja, eladja Krisztust. Viszont szeretete nyilvánul meg abban, ahogy óvatosságra inti a katonákat Jézus elfogatásakor, vagy ahogy szenved, látván, amint Krisztust kínozzák.

Krisztus halálával "Júdás álma, félelme valóra vált". Ez az egyetlen mondat is kifejezi a lelkében uralkodó káoszt. Egyszerre fél is valamitől és vágyódik is arra. Szeretné is és nem is, hogy terve megvalósuljon, vagyis, hogy Jézus elveszen. A kettős éni Júdásnak már célja is homályos volt. De mi történik vele a "beteljesedés", Jézus halála után?

Krisztus halálával a Szeretet megszűnt. Ezzel Júdás, az egyik énjében hideg intellektus már végképp nem tartozik semmihez sem, függetleníti magát mindentől, így magabiztos lesz. Jézust, az abszolút "Jót" keresztre feszítet-

ték. Júdás, aki az abszolút "Rossz" megtestesítőjének – és mint ilyen, Jézussal egyenrangúnak látja magát – úgy érzi, hogy hatalom van a kezében, és ezt a hatalmat immár semmi sem zavarja: "Júdás a talpa alatt érzi a hegyeket..., talpa alatt érzi az eget és a napot. Végtelen, fenséges magányában büszkén érzi meg a világ minden hatalmának tehetetlenségét, és valamennyit lehajítja a mélybe". Júdás hatalomvágya nietzschei értelemben vett, önmagáért létező hatalomvágy, mely a számára eleve értelmetlen világban nem építeni, elrendezni, hanem csak rombolni akar.

Hiába van itt a földön hatalma, végtelenül egyedül érzi magát Jézus nélkül. Júdás már jóval előbb elhatározta, hogy Krisztus halála után öngyilkos lesz. Hiszen ő egzisztenciális szeretettel viszonyult Krisztushoz, úgy szerette mint élő, mint testet. Ha ez a test nincs többé, szeretetének – egyik énjének – nem lesz tárgya, az élet értelmetlenné válik. Másrészt öngyilkossági szándékában az is kifejeződik, hogy ő, az intellektus, kívül áll mindenben, nem tisztel semmiféle hagyományt, szabadon rendelkezik életével.

Mielőtt végezne magával, fölkeresi a főpapokat – a hideg intellektus – és a tanítványokat – a szeretet megtestesítőit – is. A kettős énné Júdás úgy érzi, joga van mindkét csoportnak szemrehányást tenni Jézus iránt tanúsított magatartásuk miatt. Szemrehányást tesz, meggyőzni azonban nem akar. A végképp elkeseredett ember szól halála előtt, mintegy az utolsó szó jogán feltárva saját énjét, a benne uralkodó káoszt. A papokhoz így szól: "Nem volt csaló! Ártatlan volt és tiszta. Halljátok? Júdás megcsalt benneteket. Ártatlant árult el nektek". A tanítványokhoz pedig: "Hol volt hát a szeretetetek? Hol voltatok ti mind, mikor a barátotokat a kereszt fájára szegezték?"

...Aki szeret, nem kérdi, mitévő legyen. Megy és megtesz mindent". A főpapokra – akik teljes lényükkel a gyakorlatban élnek, az abszolút Igazságot nem kívánják megismerni – nincs hatással, az apostolokra viszont igen: "Péter lehajtotta a fejét, mintha érezte volna már, hogy Júdás olyan ember, akinek joga van parancsolni". Az apostolok megértik, hogy Júdás közel áll a halálhoz, onnan van iszonyatos ereje és szenvedése. Valamint felismerik azt, hogy Júdásban van valami, ami belőlük hiányzik, de a világhoz szorosan hozzátartozik: a démoniság, a kísértés. Nemegyszer szólnak így hozzá: "Távozz tőlem, Sátán!"

Júdás intellektuális, megismerő énje cselekvésre, harcra, a gyakorlati eszközök alkalmazására szólítja fel az apostolokat. Ám a harc, a lázadás maga a káosz, így ezt a tanítványok visszautasítják. De működik Júdás másik, szeretettel teli másik énje is, ami számára érthetetlen, hogyan élhetnek az apostolok, ha Jézus halott: "Miért éltek hát, amikor Ő meghalt? Miért mozog a lábatok és miért beszél a szájatok, ..., mikor Ő halott, mozdulatlan és néma? ...Halljatok meg!"

Az öngyilkosság, amelyet Júdás javasol és meg is teszi, az apostolok számára elfogadhatatlan. Egyrészt ők érzik az egészhez való tartozásukat, tisztelik a hagyományokat, tudják, hogy életükkel nem ők rendelkeznek. Másrészt az ő Jézus iránti szeretetük főként szellemi, amelynek a halál nem szabhat határt. Jézus szelleme halála után is tovább él bennük. Ha a kezdeti lépések bizonytalanok is / Péter habozik, hogy Júdással menjen-e a halálba, majd tanácstalanul kérdezi: "Hová menjek, ó Istenem, hová menjek?"/, érezzük, hogy mindvégig ki fognak tartani Jézus mellett. János és társai lefogják Pétert, nem engedik, hogy öngyilkos legyen. Mesterük tanítása bennük él, és továbbadják azt.

Júdás nem ismeri föl bűneit – Krisztus elárulását és öngyilkosságát –, nem ismeri a hagyományt tisztelő emberre jellemző büntudatot. Az elbeszélés annak a kisembernek a drámáját tárja elénk, aki tömegember mivoltát, saját korlátait föl nem ismerve vezérré: Istenné vagy ördöggé akar válni. Saját világától elszakadva olyan felé igyekszik, amelyet természeténél fogva sohasem érhet el, ezért örök magányosságra ítél.

Júdás halála előtti szavaiból /"Jézus, hozzád megyek. Fogadj szívesen, mert fáradt vagyok"/ kiderül, hogy harcába belefáradt, Jézus közelségére vágyik. Abból, hogy Júdás utolsó szavaival Jézushoz fordul, és hogy immár holtában is az ég felé néz, érezzük: jóllehet az emberek egyértelműen bűnösnek tartják őt, a végső, döntő ítélet Krisztus kezében van. Ez azonban számunkra ismeretlen, és mint ilyen, az elbeszélés nyitottságát hordozza magában, hozzájárulva Júdás alakjának és a mű egészének egyébként is igen sokrétű értelmezési lehetőségéhez.

Jegyzetek

+ Eckhart mester: Beszédék, Bp., Helikon, 1986